מערך שיעור גמרא | מסכת סוכה, דף ב ע"א

"סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה"

קהל יעד: כיתות ז'-ט' · משך: 45 דקות · נלווה: דף עבודה לתלמיד

נוסח המשנה והגמרא: אתר ספריא, מהדורת וויליאם דוידסון (ארמית מנוקדת, ניקוד: דיקטה). פירוש רש"י: ספריא.

מטרות השיעור

- התלמידים יכירו את המשנה הפותחת של מסכת סוכה: סוכה גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה, ורבי יהודה מכשיר.
- התלמידים יבינו את המהלך "מנא הני מילי": שלושה אמוראים, שלושה פסוקים ושלושה טעמים לאותו דין.
- התלמידים יזהו קושיה ותירוץ: אביי מקשה "אלא מעתה", ורבי זירא ורבא מתרצים.
- התלמידים ינסחו במילים שלהם מה הסוכה אמורה לעשות לנו לפי כל שיטה.

מהלך השיעור בקצרה

שלב	מה עושים	זמן
1	פתיחה: חידת הגובה	5 דקות
2	המשנה	7 דקות
3	"מנא הני מילי": שיטת רבה	8 דקות
4	שיטת רבי זירא וקושיית אביי	10 דקות
5	שיטת רבא וקושיית אביי	8 דקות
6	סיכום, טבלה ודף עבודה	7 דקות
	סה"כ	**45 דקות**

ציוד: לוח, דף עבודה לכל תלמיד. רשות: פנס וקופסת קרטון גבוהה להמחשה בשלב 4.

פתיחה (5 דקות): חידת הגובה

כותבים על הלוח: **"משפחת כהן בנתה סוכה בחצר הפנימית של בניין. הקירות של הסוכה הם קירות הבניין, והסכך מונח בגובה של כ-12 מטר מהרצפה. האם הסוכה כשרה?"**

התלמידים מצביעים: כשרה / פסולה / תלוי. אחר כך מגלים: המשנה קובעת שסוכה גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה. אמה היא בערך 48 עד 58 ס"מ (לפי השיעורים השונים), כך שעשרים אמה הן בערך 9.6 עד 11.5 מטר, גובה של בניין בן שלוש-ארבע קומות. הסוכה של משפחת כהן גבוהה מזה, ולכן היא פסולה.

שאלת המפתח של השיעור (לכתוב על הלוח ולהשאיר עד הסוף): **למה בכלל אכפת לתורה כמה גבוהה הסוכה?** אוספים שתיים-שלוש השערות של התלמידים וכותבים אותן בצד הלוח. בסוף השיעור נשווה אותן לתשובות של הגמרא.

שלב א (7 דקות): המשנה

משנה, סוכה ב ע"א

סוּכָּה שֶׁהִיא גְּבוֹהָה לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה — פְּסוּלָה. וְרַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר. וְשֶׁאֵינָהּ גְּבוֹהָה עֶשְׂרָה טְפָחִים, וְשֶׁאֵין לָהּ (שְׁלֹשָׁה) דְּפָנוֹת, וְשֶׁחַמָּתָהּ מְרוּבָּה מִצֹּלָתָהּ — פְּסוּלָה.

- **"למעלה מעשרים אמה"**: הסכך נמצא בגובה של יותר מעשרים אמה מעל רצפת הסוכה.

- **"פסולה"**: אי אפשר לקיים בה את מצוות הישיבה בסוכה.
- **"ורבי יהודה מכשיר"**: לדעת רבי יהודה הסוכה כשרה גם כשהיא גבוהה יותר. את הנימוק שלו הגמרא מביאה בהמשך הסוגיה. בשיעור הזה מתמקדים בשיטת חכמים, ושם הגמרא מחפשת מקור לדין.
- **המשך המשנה** מונה עוד שלושה פסולים: סוכה נמוכה מעשרה טפחים, סוכה שאין לה שלוש דפנות, וסוכה ש"חמתה מרובה מצלתה" (יש בה יותר שמש מצל). מספיק להכיר אותם בקצרה.

> טיפ למורה: מציירים על הלוח קו גובה. למטה: 10 טפחים (כ-80 עד 96 ס"מ). למעלה: 20 אמה (כ-10 מטר). "הסוכה הכשרה גרה בין שני הקווים."

שלב ב (8 דקות): "מנא הני מילי?" שיטת רבה

> **גמרא, סוכה ב ע"א**
>
> מְנָא הָנֵי מִילֵי? אָמַר רַבָּה, דְּאָמַר קְרָא: "לְמַעַן יֵדְעוּ דוֹרוֹתֵיכֶם כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", עַד עֶשְׂרִים אַמָּה, אָדָם יוֹדֵעַ שֶׁהוּא דָּר בַּסּוּכָּה, לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה — אֵין אָדָם יוֹדֵעַ שֶׁדָּר בַּסּוּכָּה, מִשּׁוּם דְּלָא שָׁלְטָא בַּהּ עֵינָא.

- **"מנא הני מילי"**: מאיפה הדברים האלה? הגמרא מחפשת פסוק שממנו לומדים את גבול עשרים האמה.
- **הפסוק** (ויקרא כג, מג) מסביר למה יושבים בסוכה: כדי שהדורות ידעו שה' הושיב את בני ישראל בסוכות כשהוציא אותם ממצרים.
- **רבה** לומד מהמילה "ידעו": הסוכה צריכה להיות כזאת שאדם יודע ומרגיש שהוא יושב בה.
- **"משום דלא שלטא בה עינא"**: כי העין לא "שולטת" בה. רש"י: "שאינו רואה את הסכך". כשהסכך גבוה מעשרים אמה, אדם לא שם לב אליו, ולכן לא מרגיש שהוא יושב בסוכה.
- **מילת המפתח של רבה: ידיעה.**

> הערה למורה: רש"י מעיר שפשט הפסוק עוסק בענני הכבוד שהקיפו את ישראל במדבר, ובכל זאת רבה דורש ממנו את דין הגובה.

שאלה לכיתה: מה הסוכה אמורה להזכיר לנו? למה חשוב שנרגיש שאנחנו בסוכה, ולא רק נשב בה?

שלב ג (10 דקות): שיטת רבי זירא וקושיית אביי

> **גמרא, סוכה ב ע"א**
>
> רַבִּי זֵירָא אָמַר מֵהָכָא: "וְסֻכָּה תִּהְיֶה לְצֵל יוֹמָם מֵחֹרֶב", עַד עֶשְׂרִים אַמָּה אָדָם יוֹשֵׁב בְּצֵל סוּכָּה, לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה — אֵין אָדָם יוֹשֵׁב בְּצֵל סוּכָּה אֶלָּא בְּצֵל דְּפָנוֹת.

- **רבי זירא** לומד מפסוק אחר (ישעיהו ד, ו): "וסוכה תהיה לצל יומם מחורב". הסוכה נועדה לתת צל מפני החום.
- עד עשרים אמה, יושבים בצל הסכך. למעלה מעשרים אמה, הדפנות כל כך גבוהות שהצל שלהן מכסה את הסוכה, ויושבים בצל הדפנות ולא בצל הסכך. רש"י: "שהצללין מגיעין זה לזה מתוך גובהן של דפנות ואין צריך סכך".
- **מילת המפתח של רבי זירא: צל.**

קושיית אביי ותשובת רבי זירא

אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: אֶלָּא מֵעַתָּה, הָעוֹשֶׂה סוּכָּתוֹ בְּעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם, הָכִי נָמֵי דְּלָא הָוֵי סוּכָּה? אֲמַר לֵיהּ: הָתָם, דַּל עַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם — אֵיכָּא צֵל סוּכָּה. הָכָא, דַּל דְּפָנוֹת — לֵיכָּא צֵל סוּכָּה.

- **"אלא מעתה"**: אם כך... אביי בודק את הטעם של רבי זירא בעזרת מקרה קיצוני.
- **עשתרות קרנים**: לפי רש"י, מקום שיש בו שני הרים גדולים ועמק נמוך ביניהם, והשמש לא מגיעה לעמק בגלל גובה ההרים. מי שבונה שם סוכה יושב בצל ההרים ולא בצל הסכך. האם גם הסוכה הזאת פסולה?
- **התשובה: "דל עשתרות קרנים"**: תוריד (בדמיון) את ההרים, ויש צל של סוכה. אצלנו, תוריד את הדפנות, ואין צל של סוכה. כלומר, הבעיה היא סוכה שבנויה כך שהסכך שלה לא עושה צל. כשהצל בא מגורם חיצוני, הסוכה עצמה בסדר.

טיפ למורה: "מבחן דל" הוא כלי חשיבה: מורידים בדמיון את הגורם החיצוני ובודקים אם הסוכה עדיין עושה את התפקיד שלה. אפשר להמחיש עם פנס וקופסת קרטון גבוהה: פעם עם "הרים" (ספרים) מסביב, ופעם בלי.

שלב ד (8 דקות): שיטת רבא וקושיית אביי

גמרא, סוכה ב ע"א

וְרָבָא אָמַר, מֵהָכָא: "בַּסֻּכּוֹת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים". אָמְרָה תּוֹרָה: כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים צֵא מִדִּירַת קֶבַע וְשֵׁב בְּדִירַת עֲרָאי. עַד עֶשְׂרִים אַמָּה אָדָם עוֹשֶׂה דִּירָתוֹ דִּירַת עֲרָאי, לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה — אֵין אָדָם עוֹשֶׂה דִּירָתוֹ דִּירַת עֲרָאי אֶלָּא דִּירַת קֶבַע.

- **רבא** לומד מהפסוק "בסוכות תשבו שבעת ימים" (ויקרא כג, מב): התורה אמרה שבעה ימים, כלומר דירה זמנית. "צא מדירת קבע ושב בדירת עראי".
- **דירת קבע** היא בית חזק וקבוע. **דירת עראי** היא מבנה זמני.
- עד עשרים אמה אפשר לבנות דירת עראי. למעלה מעשרים אמה צריך לבנות דירת קבע. רש"י: "צריך לעשות יסודותיה ומחיצותיה קבועין שלא תפול".
- **מילת המפתח של רבא: עראי.**

קושיית אביי ותשובת רבא

אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: אֶלָּא מֵעַתָּה, עָשָׂה מְחִיצוֹת שֶׁל בַּרְזֶל וְסִיכֵּךְ עַל גַּבָּן, הָכִי נָמֵי דְּלָא הָוֵי סוּכָּה? אֲמַר לֵיהּ, הָכִי קָאָמֵינָא לָךְ: עַד עֶשְׂרִים אַמָּה דְּאָדָם עוֹשֶׂה דִּירָתוֹ דִּירַת עֲרָאי, כִּי עָבֵיד לֵיהּ דִּירַת קֶבַע, נָמֵי נָפֵיק. לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה, דְּאָדָם עוֹשֶׂה דִּירָתוֹ דִּירַת קֶבַע, כִּי עָבֵיד לֵיהּ דִּירַת עֲרָאי, נָמֵי לָא נָפֵיק.

- **אביי מקשה**: מי שבנה סוכה עם קירות ברזל (דירת קבע לגמרי!) וסיכך עליהם, גם הסוכה שלו פסולה?
- **רבא עונה "הכי קאמינא לך"** (זה מה שהתכוונתי לומר לך): עשרים אמה הן שיעור של גובה. עד עשרים אמה, גובה שאפשר לבנות בו עראי, גם מי שבנה קבע יוצא ידי חובה. למעלה מעשרים אמה, גובה שבו חייבים לבנות קבע, גם מי שבנה עראי לא יוצא.
- רש"י מסביר שהתורה לא הקפידה שהסוכה תהיה דווקא עראי, אלא השתמשה בזה כדי לתת שיעור לגובה: גובה שבו הסוכה "יכולה לעמוד על ידי יתידות עראי".

שאלה לכיתה: מה ההבדל בין "הסוכה צריכה להיות עראי" לבין "הסוכה צריכה להיות בגובה שאפשר לבנות בו עראי"?

סיכום (7 דקות)

האמורא	הפסוק	מילת מפתח	למה פסולה למעלה מעשרים אמה?	קושיית אביי
רבה	"למען ידעו דורותיכם" (ויקרא כג, מג)	ידיעה	העין לא רואה את הסכך, ואדם לא יודע שהוא בסוכה	אין קושיה בקטע שלמדנו
רבי זירא	"וסוכה תהיה לצל יומם מחורב" (ישעיהו ד, ו)	צל	יושבים בצל הדפנות ולא בצל הסכך	עשתרות קרנים. תשובה: "דל עשתרות קרנים"
רבא	"בסוכות תשבו שבעת ימים" (ויקרא כג, מב)	עראי	בגובה כזה צריך לבנות דירת קבע	מחיצות של ברזל. תשובה: עשרים אמה הן שיעור

חוזרים לשאלת המפתח מהפתיחה. לגמרא יש שלוש תשובות: הסוכה היא תזכורת שצריך לראות ולהרגיש (רבה), הגנה של צל (רבי זירא), ויציאה מהבית הקבוע לדירה זמנית (רבא). משווים להשערות של התלמידים שעל הלוח.

להלכה: סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה (שולחן ערוך, אורח חיים תרלג, א).

בדקות האחרונות מחלקים את דף העבודה. אפשר להתחיל בכיתה ולהשלים בבית.

שאלות לדיון

1. שלושה אמוראים נותנים שלוש סיבות לאותו דין. האם הסיבות סותרות זו את זו, או שכל אחת מוסיפה צד אחר של הסוכה?
2. לפי רבי זירא, הסוכה נועדה לצל. מה ההבדל בין צל של בית לצל של סוכה?
3. אביי מקשה פעמיים "אלא מעתה" בעזרת מקרה קיצוני. למה זו דרך טובה לבדוק סברה? תנו דוגמה משלכם.
4. רבא אומר: "צא מדירת קבע ושב בדירת עראי". מה אפשר ללמוד מזה על החיים שלנו גם מחוץ לחג?

הרחבה לכיתה מתקדמת (אם נשאר זמן): סוכה ומבוי

גמרא, סוכה ב ע"א (תחילת הגמרא)

גְּמָ׳ תְּנַן הָתָם: מָבוֹי שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ מֵעֶשְׂרִים אַמָּה — יְמַעֵט. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ. מַאי שְׁנָא גַּבֵּי סוּכָּה דְּתָנֵי פְּסוּלָה, וּמַאי שְׁנָא גַּבֵּי מָבוֹי דְּתָנֵי תַּקַּנְתָּא? סוּכָּה דְּאוֹרָיְיתָא, תָּנֵי פְּסוּלָה. מָבוֹי דְּרַבָּנַן, תָּנֵי תַּקַּנְתָּא. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: בְּדְאוֹרָיְיתָא נָמֵי תָּנֵי תַּקַּנְתָּא, מִיהוּ סוּכָּה דִּנְפִישֵׁי מִילָּתַהּ — פָּסֵיק וְתָנֵי פְּסוּלָה, מָבוֹי דְּלָא נְפִישׁ מִילֵּיהּ — תָּנֵי תַּקַּנְתָּא.

- **מבוי** הוא סמטה שסגורה משלושה צדדים. כדי לטלטל בו בשבת שמים קורה מעל הפתח. משנה אחרת ("תנן התם") אומרת שאם הקורה גבוהה מעשרים אמה, "ימעט": ישפיל אותה.
- **השאלה:** למה בסוכה המשנה אומרת "פסולה", ובמבוי היא אומרת מה לתקן ("תקנתא")?
- **תשובה ראשונה:** סוכה היא מהתורה (דאורייתא), ולכן אומרים "פסולה". מבוי הוא מדרבנן, ולכן אומרים איך לתקן.
- **תשובה שנייה ("ואיבעית אימא"):** בסוכה יש הרבה פסולים, ולכל אחד תיקון אחר, ולכן המשנה מקצרת ואומרת "פסולה". במבוי יש מעט דינים, ולכן אפשר לפרט את התיקון.

נספח: תשובות לדף העבודה

חלק א: (1) עשרים (2) פסולה (3) מכשיר (4) יודע (5) עינא (6) צל (7) דפנות (8) קבע (9) עראי. המילה "כשרה" במחסן היא מסיחה ואינה נכנסת.

חלק ב: כמו טבלת הסיכום למעלה.

חלק ג:

1. "מנא הני מילי": מאיפה הדברים האלה, כלומר מאיזה פסוק לומדים את הדין.
2. כי העין לא רואה את הסכך כשהוא כל כך גבוה ("דלא שלטא בה עינא").
3. עשתרות קרנים: מקום בין שני הרים גבוהים שהשמש לא מגיעה אליו. אביי מקשה: גם שם יושבים בצל ההרים ולא בצל הסכך, אז גם הסוכה שם פסולה?
4. "דל עשתרות קרנים": אם נוריד את ההרים יש צל של סוכה. בסוכה גבוהה, אם נוריד את הדפנות אין צל של סוכה.
5. אביי: גם סוכה עם קירות ברזל (דירת קבע) תהיה פסולה? רבא: עשרים אמה הן שיעור. עד עשרים אמה גם דירת קבע כשרה, ולמעלה מעשרים גם דירת עראי פסולה.

חלק ד: שאלה פתוחה. כל תשובה מנומקת שקשורה ל"צא מדירת קבע ושב בדירת עראי" מתקבלת.